

มชาย สุวรรณศรี

องบรรณาธิการ

าจารย์สาร”

ุดมการ

มาร์กซิสต์

กับเงื่อนไข

ทาง

ประวัติศาสตร์

ในประเทศไทย

๑

ดูเหมือนว่าในปัจจุบัน โดยเฉพาะวงการวิชาการในระดับแนวหน้าทั้งหลาย ความสนใจต่ออุดมการณ์แบบมาร์กซ์กำลังเฟื่องฟูกันขนานใหญ่อีกครั้งหนึ่ง สิ่งที่น่าสังเกตเกี่ยวกับความสนใจในอุดมการณ์แบบมาร์กซ์ในช่วงนี้ก็คือความเพียรพยายามที่จะค้นหาคำตอบหรือหาข้อสรุปเกี่ยวกับเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ของสังคมไทยโดยเฉพาะ ซึ่งนั่นก็คือการนำเอาระบบวิเคราะห์ (analytical system) ของมาร์กซ์เกี่ยวกับวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์มาศึกษาตัวระบบของสังคมไทยอย่างละเอียดโดยมุ่งเน้นไปที่ “แบบวิถีการผลิตเอเชีย” (Asiatic Mode of Production)^๑ ไม่ว่าข้อสรุปที่ออกมาจะเห็นผลที่เด่นชัดหรือจะยังไม่ชัดก็ตาม ปฏิเสธไม่ได้ว่าอุดมการณ์หรือข้อวิเคราะห์เกี่ยวกับวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของมาร์กซ์กำลังกลายเป็นอิทธิพลอีกด้านหนึ่งต่อวงการภูมิปัญญาของบรรดานักวิชาการและปัญญาชนในบ้านเรา

อันที่จริง ปัญหาเกี่ยวกับการนำระบบวิเคราะห์ของมาร์กซ์มาใช้ในประเทศไทยมีวิวัฒนาการที่ค่อนข้างขาดความต่อเนื่อง ทั้งนี้เนื่องมาจากสาเหตุทางการเมืองเป็นสำคัญ กล่าวคืออุดมการณ์มาร์กซ์สมัยใหม่ได้เป็นที่ยอมรับของฝ่ายผู้ปกครองประเทศมาตลอด อย่างไรก็ตาม ก็ยังปรากฏนักวิชาการชาวลัทธิมาร์กซ์ไทยพยายามทำงานด้านนี้ และเผยแพร่งานด้านความคิดและอุดมการณ์ของตัวเองอย่างไม่ย่อท้อ ดังปรากฏในผลงาน เช่น *เส้นทางสังคมไทย* (ไทยกึ่งเมืองขึ้น) ของ อร์ณัญญ์ พรหมขมภู (นามแฝง) ปี ๒๕๓๓, *โฉมหน้าศักดินาไทย* ของ สม

๑. ผู้ที่สนใจแนวการวิเคราะห์ “แบบวิถีการผลิตเอเชีย” อาจหาได้จาก Karl Mark, *Pre-Capitalist Economic Formations*, (New York : International Publisher, 1971) หน้า ๖๓-๘๔, หรือ Ernest Mandel, *The Formation of the Economic Thought of Karl Marx : 1834 to Capital*, (New York and London : Monthly Review Press, 1971) หน้า

สมัย ศรีศุทรพรหม (จิตร ภูมิศักดิ์) ซึ่งตีพิมพ์เป็นครั้งแรกในรูปบทความลงในหนังสือ *นิติศาสตร์ ฉบับก่อนรับพุทธศตวรรษ* (พ.ศ. ๒๕๐๐) ปี ๒๕๐๐ และ *วิวัฒนาการแห่งสังคมสยาม* ของ สรรค์ รังสฤษฏ์ ปี ๒๕๐๓ ทั้งนี้จะรวมถึง *วิจัยสังคมไทย* ของ อานาจ ยุทธวิวัฒน์ คุุณกรณของขบวนการมาร์กซิสต์ไทย ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นผู้เชี่ยวชาญมาร์กซิสต์อย่างหวัดตัวจับยากคนหนึ่งด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ดี ดูเหมือนการใช้ระบบวิเคราะห์ของมาร์กซ์ก็ยังคงเป็นปัญหาอยู่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช วิจารณ์นักคิดสำนักมาร์กซิสต์ของไทยว่า “ในกรณีที่น่ากิดมาร์กซิสต์ นำเอาการแบ่งชั้นตอนของสังคมมนุษย์ในประวัติศาสตร์ตามแบบมาร์กซ์มาวิเคราะห์สังคมไทย การกิจที่สำคัญก็คือ การตอบคำถามดังกล่าว (หมายถึง การค้นหาว่าอะไรคือความขัดแย้งภายในโครงสร้างทางเศรษฐกิจ-ผู้เขียน) ไม่ใช่แต่การบรรยายความเป็นไปของสังคมทาสและสังคมศักดินาหรือเพียงชี้ให้เห็นว่าระบบทาสและระบบศักดินามีอยู่จริงในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมชนชาติไทยแต่เพียงเท่านั้น”^๒ สมมติฐานแรกสุดของ ชัยอนันต์ ต่อความสงสัยความเป็นไปของสังคมไทย และที่นักคิดสำนักมาร์กซิสต์ไทยหลายคนยังมีอาจให้ความกระจ่างได้ก็คือ “เหตุใดสังคมไทย ถ้าเป็นสังคมศักดินาในความหมายของมาร์กซ์ จึงวิวัฒน์ ไปสู่สังคมทุนนิยมอย่างเชื่องช้ามากกว่าสังคมศักดินายุโรปและญี่ปุ่น? เหตุใดระบบการผลิตศักดินา, ซึ่งตามความเห็นของมาร์กซ์ เป็นสังคมที่มีความขัดแย้งทางชนชั้นมากพอที่จะสลัดความสัมพันธ์แบบเก่าเพื่อพัฒนาไปสู่ความสัมพันธ์แบบใหม่ของสังคมทุนนิยม เมื่ออยู่ในสภาพของสังคมไทย จึงมีความขัดแย้งทางชนชั้นผิดปกติ และเป็นการยากลำบากที่พลังภายในระบบจะเป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริง แต่กลับให้พลังภายนอกจากจักรพรรดินิยมมาเป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองที่สำคัญ”^๓

ด้วยข้อสงสัยดังกล่าว ชัยอนันต์จึงเพียรพยายามที่จะสาธยายกันกว่าด้านนี้สลับต่อจากนักคิดสำนักมาร์กซิสต์ไทย และในที่สุดก็ได้นำเสนอระบบวิเคราะห์ของมาร์กซ์มาพิจารณาเงื่อนไขประวัติศาสตร์สังคมไทยเสีย

ใหม่ ทั้งนี้ชัยอนันต์ได้หยิบยกเอาข้อเขียนของมาร์กซ์ที่กล่าวอธิบายถึงสังคมเอเชียโดยใช้คำว่า “Asiatic system of landownership”, “Asiatic mode of production” และ “Asiatic Production” มาพูดถึงแทน พร้อมทั้งวิจารณ์ *โฉมหน้าศักดินาไทย* ของจิตร ภูมิศักดิ์ นักประวัติศาสตร์สำนักมาร์กซิสต์ ที่เสียชีวิตไปแล้วว่า “จิตรยังไม่เคยเห็นข้อเขียนของมาร์กซ์เรื่อง Pre-capitalist Forms of Production ในหนังสือ Grundriss เนื่องจากหนังสือฉบับมาร์กซ์จะเขียนไว้ตั้งแต่ระหว่างปี ค.ศ. ๑๘๕๓ - ๑๘๕๘ ก็ตาม แต่เพิ่งจะมาพิมพ์เผยแพร่เมื่อระหว่างปี ค.ศ. ๑๘๖๘-๑๘๘๑...หาไม่แล้ว จิตรคงจะต้องนำเอาความเห็นของมาร์กซ์ เกี่ยวกับระบบการผลิตแบบเอเชียมาใช้ ประกอบการวิเคราะห์สังคมไทยของเขาด้วย”^๔

เมื่อชัยอนันต์ เสนอปัญหาของเขาออกไปในเรื่องนี้ (ประมาณปลายปี ๒๕๑๘) ปฏิกริยาสนองตอบมีทั้งผู้เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย และก็มีผู้วิจารณ์จากหลายฝ่ายด้วยกัน จนกระทั่งในปัจจุบันนี้ (เมื่อเร็ว ๆ นี้ด้วยซ้ำ) ก็ยังมีผู้วิจารณ์การตีความประวัติศาสตร์สังคมไทยโดยอาศัย “แบบวิถีการผลิตเอเชีย” ของชัยอนันต์^๕

อย่างไรก็ดีต้องนับว่าชัยอนันต์และผลงานทางด้านความคิดของเขา (*ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย*) เป็น การกรุยทางต่อการตีความทางประวัติศาสตร์แบบมาร์กซิสต์ให้เติบโตและเห็นหนทางที่แจ่มชัดยิ่งขึ้น และเป็นประโยชน์อย่างยิ่งทั้งต่อวงวิชาการสาขาต่างๆ ไม่ว่าจะประวัติศาสตร์, เศรษฐศาสตร์, รัฐศาสตร์, สังคมวิทยา ฯลฯ ในเวลาต่อมา สำหรับจุดอ่อนในผลงานของ

๒. ชัยอนันต์ สมุทวณิช, *ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย*, (กรุงเทพฯ : นานทิศการพิมพ์, ๒๕๑๘) หน้า ๑๔-๑๕
๓. เพิ่งอ้าง, หน้า ๑๑
๔. เพิ่งอ้าง, หน้า ๒๘
๕. ตีพิมพ์วิจารณ์ผลงานของชัยอนันต์ (*ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย*) เมื่อเร็ว ๆ นี้ได้จาก แล ดิลกวิทยรัตน์, “วิถีการผลิตแบบเอเชีย กับเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์แห่งความด้อยพัฒนาของสังคมไทย”, *วารสารธรรมศาสตร์* ปีที่ ๘ เล่มที่ ๑ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๒๒) หน้า ๘๕-๘๗

ช้อยันต์ก็เห็นจะเป็นว่า “...ผู้เขียน (ช้อยันต์) ให้ความสำคัญแก่งานของวิทโฟเกลมากกว่าที่จะนำเอาแนวคิดระบบการผลิตแบบเอเซียของมาร์กซ์มาวิเคราะห์สังคมไทยเป็นหลัก งานของวิทโฟเกลเป็นการขยายความทฤษฎีระบบการผลิตแบบเอเซียของมาร์กซ์เพียงบางส่วน นั่นคือ อำนาจเบ็ดเสร็จของรัฐที่มาจาก การเข้าควบคุมการใช้น้ำเพื่อการเกษตร”^๖ แต่ผู้ที่ให้ความกระจ่างชัดต่อผลงานของช้อยันต์ และนับได้ว่าเป็นผู้บุกเบิกวงวิชาการด้านประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของสังคมไทยก็คือ ดร. นัทรทิพย์ นาดสุภา โดยเสนอเป็นบทวิจารณ์หนังสือ *ศักดิ์นา กับพัฒนาการของสังคมไทย*^๗ ใน ๔ ประเด็นด้วยกัน (รายละเอียดดูได้จากบทวิจารณ์ชิ้นนี้) และทิ้งท้ายในบทวิจารณ์ซึ่งในปัจจุบันนี้ได้รับการสานต่อด้วยดีจากนักวิชาการในวงการประวัติศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ของเมืองไทย

“งานของ ดร. ช้อยันต์ ชิ้นนี้ (*ศักดิ์นา กับพัฒนาการของสังคมไทย*) เป็นการเสนอทฤษฎีประวัติศาสตร์ไทยที่สำคัญ ควรจะมีการศึกษาวิจัยสานกันต่อไป โดยเฉพาะเรื่อง ก) ลักษณะและวิวัฒนาการเศรษฐกิจสังคมหมู่บ้านไทย ทั้งด้านชนิดของผลผลิต วิธีการผลิต และความสัมพันธ์ในการผลิต ข) คำอธิบายลักษณะอำนาจพระราชอำนาจรวมศูนย์ของระบบศักดินาไทย และ ค) ลักษณะข้อเท็จจริงของระบบการผลิตแบบเอเซียในสมัยรัตนโกสินทร์ซึ่งสามารถใช้เอกสารกองจดหมายเหตุแห่งชาติได้มากเป็นการเพิ่มเติมจากกฎหมายตราสามดวง และประชุมกฎหมายประจำศกของ ดร. ช้อยันต์”^๘

เท่าที่กล่าวผ่านมา ใครจะนึกไปบ้างว่าผลงานของช้อยันต์ในช่วงนั้นจะเป็นประหนึ่งประกายไฟในวงวิชาการในเวลาต่อมาที่ผลัดกันให้วิวัฒนาการการศึกษาประวัติศาสตร์แบบมาร์กซิสต์ได้จำเริญเติบโตขึ้นมาเพื่อที่จะสำรวจตรวจสอบปรอยหรือเงื่อนงำทางประวัติศาสตร์สังคมไทยอย่างตรงกับข้อเท็จจริงมากขึ้น แทนที่จะมีมา

๖. พรเพ็ญ อันตระกูล, “ทัศนะบางประการต่อหนังสือ ‘ศักดิ์นา กับพัฒนาการของสังคมไทย’”, วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๖ เล่มที่ ๒ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๑๕) หน้า ๑๔๕-๑๔๖

๗. อ่างไฉน ช้อยันต์ สมทวนิช, *ศักดิ์นา กับพัฒนาการของสังคมไทย*, (กรุงเทพฯ : นาน้ำอักษรการพิมพ์, ๒๕๑๕), ไม่บ่งเลขหน้า

๘. เพิ่งอ้าง,

นั่งวางทำบันปั้งแล้วนึกไปเองว่าประเทศไทยมันเป็นอย่าง
โน้นอย่างนี้ แล้วใช้วลีหุร ๆ ว่า “ทฤษฎีต้องประสาน
กับการปฏิบัติ” โดยที่ไม่เข้าใจว่าก่อนการปฏิบัติจะต้องรู้
จักและเข้าใจเงื่อนไขประวัติศาสตร์สังคมไทยอย่างไรบ้าง
สิ่งเหล่านี้เป็นมากกว่านักคิดมาร์กซิสต์ไทยบางคนที่ยังไม่
โตเต็มที่เสียที

๒๓

ข้อเท็จจริงประการสำคัญที่สุดในการศึกษาวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์แบบมาร์กซิสต์ก็คือ จะต้องไม่ทำให้มันหยุดนิ่ง หรือทำให้มันเป็นแบบแผนในอุดมคติ (ideal type) ที่ไม่มีอยู่จริงในโลกนี้ ถ้าพูดกันตามภาษาของฝ่ายมาร์กซิสต์ก็คือ กลายเป็น “ลัทธิคัมภีร์” (Dogmatism) ที่ไม่ได้วางอยู่บนเงื่อนไขข้อเท็จจริงจำนวนมากมายในสังคม เช่นเดียวกัน ในการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมไทย โดยใช้แนวทางการวิเคราะห์หรือวิธีการศึกษาแบบมาร์กซิสต์ จะต้องคำนึงถึงข้อเท็จจริงอันนี้ด้วย

เนื่องจาก “ศาสตร์” ของลัทธิมาร์กซ์ได้ส่งผลในทางปฏิบัติสูง มีความเกี่ยวข้องกับเงื่อนไข (condition) จำนวนมากมายในยุคที่ “มนุษย์” ผู้มีส่วนกล่อมมือปฏิบัติภารกิจทางประวัติศาสตร์ของเขาอยู่ ฉะนั้น กล่าวในแง่ ลัทธิมาร์กซ์จึงมีอาจเป็น “ลัทธิคัมภีร์ทั้งหมด” ดังเช่นที่ผู้วิจารณ์ว่า “แนวคิดในทางวิวัฒนาการของมาร์กซ์ก็จัดอยู่ในกลุ่มเดียวกับพวกสายเดี่ยว”^๘ ซึ่งก็คือ “การตีความขั้นตอนของสังคมมนุษย์แบบง่าย ๆ และเป็นแนวทางแนวเดียวไม่มีสองแล้ว จะก่อให้เกิดลักษณะที่เรียกว่าการเปลี่ยนแปลงแบบขั้นบันได (Unilinear Process) กล่าวคือมีแนวโน้มที่จะคิดว่าสังคมมนุษย์ไม่ว่าที่ไหน เคลื่อนไหวในทำนองนี้ (สังคมบุพกาล→สังคมทาส→สังคมศักดินา→สังคมทุนนิยม→สังคมสังคมนิยม-ผู้เข่น)”^๙

๘ สนิท สมัครการ, วิธีการศึกษาสังคมมนุษย์กับตัวแบบสำหรับศึกษาสังคมไทย (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์ ฯ, ๒๕๑๘) หน้า ๒๓

๙ การอธิบายความในตอนนี้คัดมาจาก สมเกียรติ วันทะนะ, “วิกฤตการณ์ทางสังคมศาสตร์และการเติบโตของประวัติศาสตร์แบบมาร์กซิสต์ในทศวรรษ ๑๙๖๐” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๘ เล่มที่ ๒ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๒๒) หน้า ๑๑๖

นักทฤษฎีฝ่ายมาร์กซ์คนสำคัญภายหลังมรณะกรรมของมาร์กซ์และเอนเกลส์ คือ เลนิน (Lenin) พยายามเน้นว่า “ทฤษฎีไม่ใช่กัมภีร์แต่หากคือเข็มทิศชี้หน้ในการปฏิบัติ”^{๑๑} แม้แต่มาร์กซ์เองยังกล่าวซ้ำไว้ในงานเขียนของเขาว่า “นักปรัชญาได้แต่อธิบายโลกด้วยวิถีทางต่าง ๆ แต่ความสำคัญคือการเปลี่ยนมันต่างหาก”^{๑๒} สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ทฤษฎีฝ่ายมาร์กซ์ไม่เป็นกลไกและสูตรสำเร็จตายตัว และคงทนต่อการวิพากษ์วิจารณ์จากฝ่ายนักวิทยาศาสตร์ และสังคมศาสตร์กลุ่มที่ เมื่อเงื่อนไข, สภาวะ, กาละ, เทศะ เสนอสิ่งใหม่เข้ามา (คือเสนอความขัดแย้งใหม่ ๆ ภายใต้งเงื่อนไขใหม่แห่งพัฒนาการของโลกที่คลี่คลายขยายตัวออกไป) “ศาสตร์” ของมาร์กซ์สมัยก็ยอมเคลื่อนไหวเป็นประหนึ่ง “วิญญาณ” ที่จักอธิบายและสร้างสมทฤษฎีใหม่ ๆ ที่จักทำความเข้าใจมัน... แต่ (ต้องมีคำว่าแต่) มันมิใช่การเล่นสนุกในทางทฤษฎีในแง่สำนวนโวหารหรือทำให้มันซับซ้อนด้วยการสร้าง “กฎ” แบบ “ร้อยแปดสำนักมาร์กซ์สมัย” ความสำคัญก็คือจะ “แปร” กฎ, ทฤษฎี, ความตื้นัก, อุดมการณ์การปฏิบัติที่ชีวิต, มีเลือดเนื้อและกระบวนการอันซับซ้อนของสังคมมนุษย์ได้อย่างไรต่างหาก เพราะมีฉะนั้นมาร์กซ์สมัยก็จะถูกลากขึ้นไปสังสรรค์ (ดื่มแชมเปญจากฝรั่งเศส, วางมาดสุดแบบอังกฤษ, ประสิทธิภาพเยี่ยงอเมริกัน) ร่วมกับชนชั้นนายทุน เพราะไร้ “เป้าหมาย” และกลายเป็นการอธิบายล้วน ๆ แบบสังคมศาสตร์ทั่ว ๆ ไป)

ในทันที สมควรเข้าใจด้วยว่ามาร์กซ์เองในขณะที่วางกฎเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง (หรือวิวัฒนาการ) ทางประวัติศาสตร์ของมนุษย์นั้น มาร์กซ์นำเสนอมันในฐานะที่มี “ลักษณะทั่ว ๆ ไป” (generalizations) “เพราะภารกิจพื้นฐานของทฤษฎีก็คือ การย่อ (abstract) เงื่อนไขที่จำเป็นหรือทั่ว ๆ ไปของการดำรงอยู่ของปรากฏการณ์ที่เราศึกษาอยู่ และจากนั้นจึงนำไปสู่การวางกฎทั่วไป (generalizations)”^{๑๓} แน่อนมาร์กซ์มิได้เคยเสนอทฤษฎีหรือกฎที่แน่นอนราวกับคำพยากรณ์ว่าสังคมต้องก้าวเดินไปเช่นนั้นทุกแห่ง แต่สิ่งที่เขาเสนอคือการมองประวัติศาสตร์เพื่อที่จะสามารถเข้าใจและนำ

ไปสู่การปฏิบัติที่เป็นจริงในสังคมโดยอาศัยแสงสว่างจากความเข้าใจอัน^{๑๔} ฉะนั้นก็มิผิดเลยสักนิดที่นักวิจารณ์สังคมศาสตร์ของไทยท่านหนึ่ง จะวิจารณ์มาร์กซ์ว่า “มาร์กซ์ก็เช่นเดียวกับนักสังคมศาสตร์ส่วนมาก คือไม่สามารถปลีกตัวหลักออกไปจากอิทธิพลของสภาพแห่งสังคมในระยะเวลาที่เขามิมีชีวิตอยู่ได้”^{๑๕} โดยความหมายดังกล่าวก็คือมาร์กซ์มิใช่ผู้เศษหรือศาสดาพยากรณ์ (prophet) เพราะเป้าหมายสำคัญของมาร์กซ์ในยุคสมัยของเขาหรือการค้นคว้ากระบวนการประวัติศาสตร์ของเขาอยู่ที่การวิพากษ์สังคมทุนนิยมเป็นเป้าหมายหลักต่างหาก

อีกประการหนึ่งที่สำคัญและควรกล่าวไว้ด้วย ก็คือการศึกษาค้นคว้าของมาร์กซ์ก็เพื่อจะพิสูจน์ว่า สังคมทุนนิยมมีการขูดรีดแรงงานมนุษย์อยู่จริง แม้จะถูกซ่อนเร้นอำพรางโดยชนชั้นนายทุน และด้วยการค้นพบอันนี้ มาร์กซ์ได้ค้นพบการดำรงอยู่ของสังคมมนุษย์ในประวัติศาสตร์ทั้งก่อนหน้าและขณะก่อตัวของระบบทุนนิยม ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานการขูดรีดแรงงานในรูปแรงงานส่วนเกิน (surplus labour) ซึ่งนำไปสู่การสร้าง “ผลผลิตส่วนเกิน” (surplus product) แต่ลักษณะพิเศษของระบบทุนนิยม (ซึ่งแตกต่างกว่ายุคก่อนหน้านั้นขึ้นไปในลักษณะและวิธีการที่ซ่อนเร้นกว่า) ก็คือ การขูดรีดมูลค่าส่วนเกิน (surplus value) ของกรรมกรผู้ใช้แรงงาน สิ่งเหล่านี้คือเนื้อหาหรือธาตุแท้ที่มาร์กซ์ค้นพบในความสัมพันธ์ทางการผลิต (Relations of Production) ในแต่ละระยะประวัติศาสตร์ของมนุษย์ที่ผ่านมา กฎของการขูดรีด (Law of Exploitation) นี้แหละที่ไปขัดขวางพลังการผลิต

๑๑ V.I. Lenin, Left Wing Communism : an Infantile Disorder, in **Selected Works**, (Moscow, Progress Publisher, 1952)

๑๒ Karl Marx, **Thesis on Feuerbach** หัวข้อที่ ๖

๑๓ Maurice Cornfort, **The Open Philosophy and the Open Society**, (1970) อ้างใน ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, “ปรัชญาประวัติศาสตร์ของลัทธิมาร์กซ์”, วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๖ เล่มที่ ๒ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๑๕) หน้า ๘๖

๑๔ เพงอ้าง, หน้า ๘๕

๑๕ สนธิ สมักรการ, อ้างแล้ว, หน้า ๒๓

ของมนุษย์มิให้เติบโตขึ้นมา (การขูดรีดตั้งอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ทางการผลิตและความสัมพันธ์ทางชนชั้นในสังคม) ดังนั้น “ครั้นแล้วความสัมพันธ์ทางการผลิตก็จะกลายเป็นเครื่องพันธนาการที่ผูกมัด เพราะรูปการพัฒนาของพลังการผลิต ในขณะที่ชนชั้นแห่งการปฏิวัติของสังคมก็จะมาถึง”^{๑๖} ทั้งหมดเหล่านี้ก็จะนำไปสู่ “การต่อสู้ทางชนชั้น” (Class Struggle) ในแต่ละระยะประวัติศาสตร์ซึ่งสำแดงออกในรูปของการต่อสู้ทางการเมือง, การปฏิวัติ, การก่อการจลาจล, การลุกฮือ, การก่อกบฏ ฯลฯ ซึ่งผลักดันให้เกิดการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ๆ ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา

จะเห็นได้ว่า “ศาสตร์” ของลัทธิมาร์กซ์หรือระบบวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์แบบมาร์กซ์มีความครอบคลุมไปทั่วทุกสาขาวิชาต่างๆ ที่มนุษย์พยายามสร้างสรรค์เริ่มขึ้นมาในแง่ประวัติศาสตร์, เศรษฐศาสตร์, ปรัชญา, การเมือง, สังคมวิทยา ฯลฯ เป็นความจริงที่ว่ามาร์กซ์สร้างสมมุติบัญญัติมาจากรากฐานแห่งวงการปัญญาอันแข็งแกร่ง ๓ ประการในต้นศตวรรษที่ ๑๙ คือ ปรัชญาจากเยอรมัน, เศรษฐศาสตร์การเมืองจากอังกฤษ, สังคมนิยมจากฝรั่งเศส^{๑๗} แต่ก็เป็นความจริงอีกนั่นแหละว่า “ศาสตร์” ของมาร์กซ์แตกต่างจากสังคมศาสตร์โดยทั่วไปของสำนักคิดต่างๆ ในศตวรรษที่ ๒๐ นี้ที่ตรงที่มันไม่หยดนิ่งตัวมันเองลงเป็นวิชาที่ว่าด้วย “เทคนิคในการทำวิจัย”^{๑๘} หรือการอธิบายโลกแต่เพียงอย่างเดียวล้วน ๆ มันพยายามค้นหาต้นตอหรือรากฐานทางวัตถุที่เอื้อต่อการขูดรีดระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และพยายามล้มล้างเงื่อนไขเหล่านี้ด้วยการอธิบายอย่างเป็นระบบและมี การนำเสนองานวิจัยให้กับความพยายามทั้งหมดของมนุษย์ที่จะ “ปลดปล่อย” ตัวเองออกจากพันธนาการเหล่านั้นในขั้นปลาย

ดร. อัมมาร์ สยามวาลา นักเศรษฐศาสตร์ไทยผู้คลุกคลีไม่กับงานด้านเศรษฐศาสตร์และสังคมศาสตร์มาอย่างลึกซึ้ง (แม้ว่าท่านผู้นี้จะสำเร็จมาทางสำนักเศรษฐศาสตร์แบบนีโอ-คลาสสิก (Neo-classic)) เคยแสดงทรรศนะต่อการตีความ (interpretation) ของมาร์กซ์สมัไว้ว่า “มาร์กซ์ได้เสนอวิวัฒนาการประวัติศาสตร์และวิห้เข้าใจสังคมมนุษย์ที่ลึกซึ้งมาก ลึกซึ้งยิ่ง

กว่าผลงานของนักสังคมศาสตร์ หรือนักประวัติศาสตร์อื่นใดก่อนหน้าและหลังจากนั้น นอกจากนทฤษฎีของ

๑๖ Karl Marx, Preface to a Contribution to the Critique of Political Economy, in **Selected Works**, vol. I หน้า ๑๖๓

* ในขั้น รูปการต่อสู้ทางชนชั้นอาจสำแดงออกในรูปการต่อสู้ทางการเมือง, สงคราม, การปฏิวัติ, การก่อการจลาจล, การก่อกบฏ, การลุกฮือชนชั้น ฯลฯ เช่น สงครามของทาสภายใต้การนำของสปรอตาคัส, การปฏิวัติในอังกฤษภายใต้การนำของโอลิเวอร์ ครอมเวลล์ ปี ๑๖๔๙, สงครามชาวนาเยอรมันภายใต้การนำของโฮมัส มินส์เตอร์, การปฏิวัติฝรั่งเศส ๑๗๘๙ ฯลฯ แต่สงคราม, การก่อกบฏ, การปฏิวัติ เพื่อเปลี่ยนอำนาจทางการเมืองทศวรรษไม่จำเป็นต้องเป็นการต่อสู้ทางชนชั้นเสมอไป กล่าวคือ อาจเป็นความขัดแย้งภายในชนชั้นเดียวกันได้

๑๗ V.I. Lenin, **The Three Sources and Three Components of Marxism** (แหล่งที่มาสามแหล่งและองค์ประกอบสามส่วนของลัทธิมาร์กซ์) อันได้แก่ การนำเอาส่วนที่ดีที่สุดของนักปรัชญาเช่น เฮเกิล (George Wilhelm Friedrich Hegel 1770-1831) และลุดวิก ฟอยเออร์บัค (Ludwig Feuerbach 1804-1872) ด้วย การวิพากษ์แยกแยะเนื้อหาส่วนที่ด้อยออกมา ซึ่งก็คือ ปรัชญาวัตถุนิยมวิภาษ (Dialectical Materialism) ส่วนเศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economy) ได้มาจากการศึกษาค้นคว้าสำนักเศรษฐศาสตร์คลาสสิกที่ก้าวหน้าที่สุดในอังกฤษเวลานั้นคือ อาดัม สมิธ (Adam Smith 1723-1790) โรเบิร์ต มัลทัส (Thomas Robert Malthus 1776-1854) และเดวิด ริคาร์โด (David Ricardo 1772-1823) นอกจากนั้นก็ยังมี เจเรมี เบนแทม (Jeremy Bentham 1748-1832) และจอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill 1806-1873) ส่วนทฤษฎีสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ (Scientific Socialism) ได้มาจากการศึกษาค้นคว้า และทำการวิพากษ์ (Critic) บรรดาสำนักคิดสังคมนิยมยุโรปเบี่ยงจากฝรั่งเศสเป็นส่วนใหญ่ อาทิ ซิมมอนดี (Sismondi 1773-1842) แซงต์ซิมอง Saint-Simon 1760-1825) ชาร์ล ฟูรีเยร์ (Charles Fourier 1772-1837) และ หลุยส์ บลังก์ (Louis Blanc 1811-1882) นอกจากนั้นจะสามารถดูรายละเอียดความคิดที่มีอิทธิพลต่อมาร์กซ์ได้จาก Isaiah Berlin, **Karl Marx**, (London : Oxford University Press,) 1967 หน้า ๑๔-๑๕

๑๘ สมเกียรติ วันทะนะ, อ้างแล้ว, หน้า ๑๐๗

มาร์กซ์ไม่น่าจะเป็นทฤษฎีที่พวกประสมการณ์นิยมจะคัดค้านได้ เพราะมาร์กซ์เสนอทฤษฎีโดยที่ตั้งอยู่บนรากฐานของโลกแห่งความเป็นจริง”๑๕

ถ้าเราแยกระบบออกได้ตามสภาพของมันเป็นสองประเภทใหญ่ ๆ คือ ระบบวิเคราะห์ (analytical system) กับระบบจริง (real system) ๒๐ ซึ่ง “ระบบวิเคราะห์หรือตัวแบบ (model) อาจจะเหมือนกับของจริงมากหรือน้อยหรือไม่เหมือนเลยก็ได้ ส่วนระบบจริงนั้นมีปรากฏอยู่สองแบบ (คือแบบที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ (natural system) กับแบบที่มนุษย์สร้างขึ้นมา (man-made system)” ๒๑ กล่าวตามความเห็นของอัมมาร์แล้วหมายความว่าระบบวิเคราะห์ของมาร์กซ์มีพื้นฐานอยู่บนตัวระบบจริง (real system) ที่ปรากฏอยู่จริงทั้งในโลกธรรมชาติและโลกสังคม

กล่าวในกรณีเงื่อนไขของประวัติศาสตร์สังคมไทย โดยเฉพาะ ในแวดวงผู้สนใจศึกษาระบบวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์แบบมาร์กซ์สมัยใหม่ในเวลานี้ได้มีการถกเถียงกันมากมายว่า สังคมไทยเป็นสังคมอะไรกันแน่ บ้างก็ว่าสังคมไทยเป็นสังคมกึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา (semi-colonial, semi-feudal), บ้างก็ว่าสังคมไทยในเวลานั้นเป็นกึ่งเมืองขึ้น-กึ่งทุนนิยม (semi-colonial, semi-capitalist) และบ้างก็ว่าสังคมไทยเป็นทุนนิยมที่ล้าหลัง หรือไม่ก็ว่าเป็นประเทศแบบอาณานิคมแบบใหม่ (Neo-colonialism) การที่เกิดข้อโต้แย้งในเวลานั้นว่าเป็นสิ่งที่ดี เนื่องจากเป็นการเสริมเพิ่มเติมในทางภูมิปัญญาภาคทฤษฎีมาร์กซ์สมัยซึ่งขาดหายไปนานหรือไม่ก็ถูกละเลยโดยความจัดเจนของประเทศสยามแล้ว สิ่งหนึ่งที่เราทำได้คือการได้เห็นข้อเท็จจริงซึ่งดำรงอยู่จริงในตัวแบบ(mode)ของประเทศไทยได้ชัดเจน และกระจ่างยิ่งขึ้น โดยการตรวจสอบ, และค้นคว้าเงื่อนไขเหล่านั้นอย่างเป็นรูปธรรม ผู้เขียนเองเชื่อว่าการทำความเข้าใจกับระบบวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งหรือการนำระบบวิเคราะห์ของมาร์กซ์มาใช้กับเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ในประเทศไทยเพื่ออธิบายมันอย่างตรงกับข้อเท็จจริงถึงพัฒนาการ (Development) ทั้งหมดของมันในเวลานี้มีความจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เนื่องจาก “ระบบวิเคราะห์คือตัวแบบ (model) นั่นเอง เราสร้างระบบวิเคราะห์ขึ้นมาเพื่อทำความเข้าใจ เพื่อพรรณนาภาพ

เพื่อวิเคราะห์สัมพันธ์ภาพ และหรือเพื่อเตรียมแผนกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง...”๒๒ ในกรณีการนำเอา “แบบวิถีการผลิตเอเชีย” (Asiatic mode of production) มาใช้ก็เช่นกัน ผู้เขียนเชื่อเช่นเดียวกับ ดร. นิตร์ทิพย์ นาดสภา (ในคราววิจารณ์งาน ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย ของ ดร. ชัยอนันต์) ว่ามิได้เป็นการล้มล้างการอธิบายของสำนักคิดมาร์กซ์สังคมไทย (จิตภูมิศักดิ์ หรือคนอื่นๆ แต่อย่างใด) แต่กลับเป็นการเพิ่มหรือเสริมต่อการอธิบายที่แล้มาให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ๒๓ และตรงกับข้อเท็จจริงที่อุบัติขึ้นในสังคมไทย ซึ่งนับว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญยิ่งต่อบัญชาการนำหลักการทั่วไปทางทฤษฎีมาประสานลักษณะเฉพาะในสังคมไทยของเราในเวลา

มีข้อที่น่าสังเกตบางประการเกี่ยวกับการนำเอา “แบบวิถีการผลิตเอเชีย” มาใช้อธิบายเงื่อนไขสังคมไทย, แล ดิลกวิษรต์น์ ตั้งข้อสังเกตว่า “อย่างไรก็ตามความมุ่งมั่นที่จะอธิบายความด้อยพัฒนาที่มากเกินไป อาจทำให้มองข้ามเงื่อนไขแห่งพัฒนาการทางสังคมไปได้” ๒๔ ซึ่งข้อสังเกตอนันัน่าจะได้รับการพิจารณาจากผู้สนใจศึกษาและให้การติดตามพอควร อย่างไรก็ตาม การนำเอา “แบบวิถีการผลิตเอเชีย” มาใช้นั้นไม่น่าจะเป็นสิ่งผิดพลาด ถ้าเราจะเริ่มต้นจากความ เป็นจริงที่ว่า “วิถีการผลิตเอเชีย” นั้นได้พยายามให้เห็นภาวะพิเศษ ที่ก่อให้เกิดความล่าช้าในการพัฒนาสังคมเท่านั้น แต่ไม่ใช่ว่าสังคมนั้นพัฒนาไม่ได้ เพราะ “วิถีการผลิตเอเชีย” ตรรก่อนนก็คือ ทฤษฎีนั้นเป็นเพียงการอธิบายความเป็นจริงที่ดำรงอยู่โดยอาศัยข้อมูลจากความ เป็นจริงและชนส่วนจำนวนมากมายของมัน แต่

๑๕ อัมมาร์ สยามวาลา, “สองปรัชญาเบื้องหลังการทำงานของนักเศรษฐศาสตร์”, สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับวิชาการ ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๓-๔ (เม.ย.-พ.ค. ๒๕๑๕) หน้า ๑๒
๒๐ สนิท สมักรการ, อ้างแล้ว, หน้า ๔๘
๒๑ เฟ็งอ้าง, หน้า ๔๘
๒๒ เฟ็งอ้าง, หน้าเดียวกัน
๒๓ ชัยอนันต์ สมทวณิช, อ้างแล้ว, บทความวิจารณ์หนังสือของ ดร. นิตร์ทิพย์ นาดสภา
๒๔ แล ดิลกวิษรต์น์, อ้างแล้ว, หน้า ๕๘
๒๕ เฟ็งอ้าง, หน้าเดียวกัน

ทฤษฎีไม่อาจไปควบคุมความเป็นจริงมิให้เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงหรือหยุดนิ่ง (static) ลงเพียงระยะเวลาที่ทฤษฎีนั้นถือกำเนิดขึ้นมา เพราะมีฉะนั้นก็จะกลายเป็นมุ่งตีความตามตัวบททางทฤษฎี (ในทันทีคือ “วิธีการผลิตเอเซีย”) ตรงเผงแบบลัทธิคัมภีร์แทนที่จะสนใจสภาพการณ์ที่แท้จริงอันเกิดขึ้นภายหลังได้ตรวจสอบพบ “จุดอ่อน” หรือความล่าช้าในการพัฒนาสังคมโดยใช้ “แบบวิธีการผลิตเอเซีย” มาอธิบายแล้ว

ผู้เขียนเห็นว่า ดร. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เคยให้การวิเคราะห์ที่สำคัญไม่เฉพาะแต่นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์, เศรษฐศาสตร์, หรือรัฐศาสตร์ เท่านั้น แต่สำหรับนักคิดแนวมาร์กซิสต์ด้วยแล้ว มันเกี่ยวพันถึงปัญหาที่ว่า ทำไมจึงต้องศึกษาระบบวิเคราะห์ (analytical system) เพื่อที่จะได้เข้าใจเงื่อนไขของสังคมไทยด้วยเล่า? มันมีประโยชน์อย่างไร มันเสนอแนวทางหรือแผนการอะไรเช่นนั้นหรือไม่ ดร. ฉัตรทิพย์ (ในบทวิจารณ์หนังสือศึกษากับพัฒนาการของสังคมไทย ของชัยอนันต์) ให้ความเห็นว่า :

“...จากการศึกษา ของ ดร. ชัยอนันต์ ทำให้เกิดข้อคิดว่า หากสังคมไทยพัฒนาการมาล่าช้าเช่นขั้นพัฒนาการศักดินา (ทั้งในโครงสร้างเศรษฐกิจ และโครงสร้างส่วนบน ตัวอย่างเช่น ระบบถือครองที่ดิน ระบบราชการและค่านิยม ความคิดจิตใจ ฯลฯ) ยังไม่ได้รับการแก้ไขลุกลงไปแม้ในปัจจุบัน จะเข้ากรณีทรอตสกี (เสนอในงานเขียน “Results and Prospects”) และเลนิน (เสนอในงานเขียน “Two Tactics of Social-Democracy in the Democratic Revolution”) ซึ่งให้เห็นว่าในประเทศที่มีการปฏิวัติกลุ่มที่ล่าช้ามานาน (เพราะเหตุว่าขาด กลุ่มที่ หรือกลุ่มที่ ไม่ยอมทำหน้าที่ปฏิวัติของตน) ชั้นชนกรมาชีพสามารถแย่งนำการปฏิวัติกลุ่มที่ปลุกระดมเอาชาวนาเป็นพันธมิตร และก่อให้เกิดการปฏิวัติชนชั้นกรมาชีพต่อเนื่องกันไปเลย ย่นย่อเวลาประวัติศาสตร์ทั้งในการพัฒนาพลังการผลิตและการเปลี่ยนแปลงสถาบัน....”^{๒๖}

๔

ตามความเห็นของเลนิน (Lenin) นักทฤษฎีฝ่ายมาร์กซ์คนสำคัญในรัสเซียและทรอตสกี (Trotsky) การที่ทั้งคู่สามารถกำหนดโครงการหรือแผนงานการปฏิบัติการในสังคมรัสเซียได้นั้น แรกสุดเขาสามารถเข้าใจเงื่อนไขพิเศษทั้งหมดและพัฒนาการทางสังคมของรัสเซียได้อย่างดีเยี่ยม จากนั้นก็จะนำสำนักในฐานะผู้กระทำ (activistic model) ไม่ใช่ผู้ถูกกระทำแต่ฝ่ายเดียวจากสังคมที่แวดล้อมอยู่และถูกครอบงำ (Dominate) โดยอุดมการณ์จากฝ่ายปกครอง

งานชิ้นสำคัญของเลนินที่นำระบบการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์แบบมาร์กซ์มาใช้ภายใต้ “วิญญูณ” ของรัสเซียเอง คือ “พัฒนาการทุนนิยมในรัสเซีย” (The Development of Capitalism in Russia ปี ๑๘๘๕) จากงานชิ้นนี้เลนินได้พบสถานะตามเงื่อนไขการก่อตัวของทุนนิยมในรัสเซีย และที่ทำให้ทุนนิยมของรัสเซียเป็นทุนนิยมที่ล่าช้า เป็นทุนนิยมที่แตกต่างจากทุนนิยมของยุโรปตะวันตกในเวลานั้น และนำมาถึงการเสนอโครงการและแผนงานในการปฏิบัติการที่เป็นจริงใน “Two Tactics of Social - Democracy in the Democratic Revolution” โดยสรุปสาระสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. ในที่สนะของมาร์กซิสต์ ชาวนามีบทบาทในการปฏิวัติสังคมน้อยมากแต่เลนินได้ยกฐานะของชาวนาขึ้นเคียงข้างชนกรมาชีพ และกำหนดบทบาทในการปฏิวัติของชาวนาไว้เป็นกิจลักษณะ

๒. เลนินเสนอแนะให้ชาวนาและพวกกึ่งกรมาชีพอื่น ๆ มีส่วนช่วยเหลือในการปฏิวัติสังคมนิยม ซึ่งเท่าที่ขอมุมรับโดยปริยายว่า การปฏิวัติอาจเกิดขึ้นในประเทศที่ระบบอุตสาหกรรมยังล่าสมัย และยังไม่มีการพัฒนาระบบนายทุน (อย่างเต็มที่)

๓. เลนินกำหนดแนวความคิดเกี่ยวกับความอ่อนแอและการไร้วุฒิภาวะ (Immaturity) ของนายทุน

๒๖ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, อ้างแล้ว, บทวิจารณ์หนังสือฯ ของ ดร. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา

ในอันที่จะรวมกันเป็นชนชั้น (Class) และทำการปฏิวัติ
นายทุนด้วยตนเอง”^{๒๑}

สำหรับทร็อตสกี เขาเสนอว่า “ในประเทศที่ลา
หลังทางเศรษฐกิจชนชั้นกรมาชีพสามารถยึดอำนาจได้
เร็วกว่าในประเทศที่ระบบนายทุนมีความก้าวหน้า.... การ
ปฏิวัติรัสเซีย (ปี ๑๙๐๕) ก่อให้เกิดเงื่อนไขซึ่งอำนาจ
อาจ... ผ่านไปสู่มือชนชั้นกรมาชีพ ก่อนที่นักการเมือง
ที่นิยมลัทธิเสรีนิยมของพวกนายทุน จะมีโอกาสแสดง
ความเป็นอันจรัลระบอบรัฐบุรุษอย่างเต็มที่”^{๒๒}

โดยข้อกำหนดของเลนินและทร็อตสกี อาจจะ
ถูกโจมตีได้จากมาร์กซิสต์ประชาธิปไตยหรือมาร์กซิสต์
ยุโรปตะวันตก (เช่น เคาทส์ก, ลูกเซมเบอร์ก,
เบิร์นสไตน์ ฯลฯ) โดยเฉพาะ คาร์ล เคาทส์ก (Karl
Kautsky 1854-1938) ใน “The Dictatorship of the
Proletariat”^{๒๓} (1918) ซึ่งงานชิ้นนี้ถูกนำมาใช้อ้างอยู่
บ่อย ๆ โดยนักวิจารณ์ฝ่ายเสรีนิยมที่ต้องการโจมตีเลนิน
และการปฏิวัติรัสเซีย (๑๙๑๗)

อย่างไรก็ดี, โดยเงื่อนไขและภาวะแวดล้อมทาง
ประวัติศาสตร์เป็นมูลฐานสำคัญอันดับแรกต่อการ “ตัด
สินใจ” ของบุคคล ถ้าจะถามว่าใครเป็นคนกุมบังเหียน
ของประวัติศาสตร์ในช่วงนั้น เลนินหรือทร็อตสกี เฟลค
ฮานอฟ หรือสตาลิน พระเจ้าซาร์? ตอบว่าไม่ใช่ เพราะ
มันคือประชาชนรัสเซียเท่านั้นที่กุมบังเหียนอยู่ ถ้าพลัง
“ความใคร่กระหาย” “ความทะเยอทะยานส่วนบุคคล”
ไม่อาจบันดาลประวัติศาสตร์ พวกสำนักพฤติกรรมศาสตร์
(Behaviorism) ทางการเมืองของบรรดานักรัฐศาสตร์
เสรีนิยมล้มเหลวโดยสิ้นเชิงในแง่ที่ กล่าวคือ การอธิบาย
ระหว่างเงื่อนไขภายในปัจเจกบุคคลกับเงื่อนไขภายนอก
ภายนอก หรือระหว่าง “คน” กับ “เงื่อนไข” ทาง
ประวัติศาสตร์ที่แวดล้อมเขาอยู่เป็นไปในลักษณะที่เป็น
วิทยาศาสตร์ *ภาษาวิทย์* ต่อกันนั้นมักถูกปฏิเสธที่จะใช้วิธีการเหล่านี้
โดยสำนักพฤติกรรมศาสตร์ (และบางทีก็ถูกทอนลงให้
เหลือการอธิบายสภาวะการณ์ทางจิตใจล้วนๆ)

ระหว่าง “คน” กับ “เงื่อนไข” ที่แวดล้อมและ
บีบรัดเขาอยู่ “คน” จำเป็นต้องดิ้นรน แต่การดิ้นรน
จะเป็นการนำไปสู่ความว่างเปล่าหรือความไร้ระเบียบ
แบบอนาธิปไตย (Anarchy) หรือจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมาย
ตามที่ตั้งแผนการณ์ไว้ (ตาม “เจตน์จำนง”, “อุดม
การ”, “ความใฝ่ฝัน” ฯลฯ) นั่นต้องดูในอันดับแรกว่า
“เขา” ลงมือตรวจสอบและเข้าใจเงื่อนไขที่แวดล้อมเขา
อยู่เพียงไหน (ไม่ว่าในแง่เศรษฐกิจ, สังคม, วัฒนธรรม
การเมือง ฯลฯ) อันดับต่อมา ระบบตรวจสอบที่เขา
สร้างขึ้น แล้วกำหนดเป็นแผนการณ์ใน “สมอง”
มีความถูกต้องและสอดคล้องเพียงไร นั่นก็ขึ้นกับ
“การทดสอบ” ภายใต้อาณัติที่เป็นจริงในสังคมอีกครั้ง

๒๑ สรุปสาระตอนนี้ คัดมาจาก น. ชญาตม์, *วิวัฒนาการ
ของมาร์กซิสม์* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เกิดไทย, ๒๕๑๗
หน้า ๕๕-๕๖ แม้จะได้สาระแล้วก็ตาม แต่ดูเหมือนข้อความ
ที่ว่า “เลนิน ยกฐานะของชาวนาขึ้นเคียงชนกรมาชีพ”
นั้นไม่น่าจะใช้ บทบาทของชาวนานั้นเป็นแต่เพียงกอง
หนุนของการปฏิวัติส่วนบทบาทนำได้แก่ชนกรมาชีพ ดู
J. Stalin, *Foundation of Leninism* ในตอนปัญหา
ชาวนา (Problem of Peasant)

๒๒ L. Trotsky, *The Balance and the Prospects—
the Moving Forces the Revolution* อ้างใน Isaac
Deutcher, *The Prophet Armed, Trotsky : 1879
-1921*, (Vintage Book, New York : Random
House, 1965) หน้า ๑๕๔

๒๓ เคาทส์ก วิเคราะห์ว่า “... ข้าพเจ้ามองเห็นได้ชัดเจนมาก
ขึ้นว่า พวกบอลเชวิกเข้าใจสถานการณ์ผิดโดยสิ้นเชิง
และพวกเขาพยายามแก้ไขปัญหามาโดยไม่ใช้ความคิด ขณะ
ที่สภาวะการณ์ยังไม่อำนวยในการพยายามกระทำสิ่งที่เป็นไปได้
ไม่ได้โดยใช้กำลังที่ป่าเถื่อน พวกเขาปิดหนทางในการยก
ฐานะมวลชนคนงานในทางเศรษฐกิจ ทางระดับปัญญาและ
ทางจิตใจ (และมวลชนคนงาน) ถูกกดขี่อย่างรุนแรงมาก
กว่าในสมัยพระเจ้าซาร์และสงครามโลก (ครั้งที่ ๑)” อ้าง
ใน น. ชญาตม์, *อ้างแล้ว*, หน้า ๑๕

หนึ่ง และจากนั้นต่อไป ก็คือช่วงระยะเวลาที่เขาจะแสดงบทบาทในเวทีการต่อสู้อย่างเต็มที่ในฐานะผู้รู้สำนักและผู้กระทำ (activistic model) ซึ่งอาจจะ “ล้มเหลว” หรือ “ประสบความสำเร็จ” ก็ได้ ช่วงนี้แหละที่เองเกลส์เห็นว่า “... การต่อสู้ที่เป็นจริงต่าง ๆ เหล่านี้ในสมองของคนที่ทำกรต่อสู้ (อันได้แก่) ความคิดทางการเมือง, กฎหมายปรัชญา, ศาสนา และที่พัฒนาไปสู่ระบบความคิดแบบคัมภีร์ (dogma) ล้วนแล้วแต่แสดงออกซึ่งอิทธิพลที่มีต่อกระบวนการต่อสู้ในประวัติศาสตร์ และในหลายกรณีก็มีความสำคัญต่อการกำหนดรูปแบบของมันด้วย...”^{๓๐}

๕

ผลงานของนักวิชาการในวงการประวัติศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบันที่สำคัญ ๆ อาทิ “ระบบเศรษฐกิจไทย ค.ศ. ๑๘๕๑-๑๙๑๐” โดย ดร. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ ดร. สุธี ประศาสน์เศรษฐ, “วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคกลาง ค.ศ. ๑๘๕๑-๑๙๑๐” โดย สุวิทย์ ไททวยวัฒน์, “ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุนในประเทศไทย พ.ศ. ๒๓๘๘-๒๔๕๓” โดยศิริลักษณ์ สักดิ์เกรียงไกร, “วิวัฒนาการชนชั้นนายทุนไทย” และ “ระบบทุนนิยมโดยรัฐในประเทศไทย ค.ศ. ๑๙๓๒-๑๙๕๕” โดยสุธี ประศาสน์เศรษฐ ^{๓๑} จัดว่าเป็นงานที่มีคุณค่าต่อวงวิชาการอย่างมหาศาล และอีกด้านหนึ่งก็เป็นประโยชน์ต่อประเทศไทยในยุคหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญในยุคนั้นด้วยเช่นกัน เมื่อนำมาเชื่อมต่อกับปัญหาในปัจจุบัน เราก็จะได้พบเงื่อนไขประวัติศาสตร์ในประเทศไทยที่ทอดตัวยาวเหยียดมายังเบื้องหน้าเรา แต่ข้อวิเคราะห์จะยังไม่สมบูรณ์ถ้าเราไม่ได้คำนึงถึงเงื่อนไขอีกด้านหนึ่งที่แทรกตัวเข้ามาในประวัติศาสตร์ประเทศไทยนั่นคือ พลังจักรพรรดินิยมจากภายนอกทั้งในอดีตระยะใกล้ ๆ และในปัจจุบันในฐานะอิทธิพลผู้ควบคุมและสมคบกับฝ่ายผู้ปกครอง การเปิดการศึกษาถึงอิทธิพลของบรรษัทลงทุนข้าม

ชาติ (Transnational Corporation) : รูปแบบและกลไกของจักรวรรดินิยมในปัจจุบัน โดยสุธี ประศาสน์เศรษฐ, วิทยากร เชียงกุล และสุชาย ตร์รัตน์ ^{๓๒} เมื่อไม่นานมานี้จะช่วยเสริมต่อการรวมศูนย์ (concentrate) ต่อปัญหาการศึกษาถึงเงื่อนไขของสังคมไทยในอนาคตก็จะยังมีประโยชน์ไม่น้อย

เพียงเท่านั้น (แน่นอนที่ว่าจะไม่หยุดเพียงเท่านั้น เพราะขณะที่ผู้เขียนกำลังเขียนบทความชิ้นนี้ เหลือบไปเห็น “กบฏไพร่สมัยอยุธยา” โดยชาญวิทย์ เกษตรศิริ ซึ่งศึกษาถึงต้นแบบกบฏของชาวนาไทยโดยเน้นในด้านแนวความคิด ซึ่งถือเป็นงานชิ้นหนึ่งที่ทำให้เรารู้จัก “โลก” ของชาวนาไทย) เราก็จะได้เห็น “โฉมหน้า” ของสังคมไทยที่เป็นอยู่จริง และต่อจากจุดนี้ไปขึ้นอยู่กับว่า “คุณและพวกคุณจะกำหนดแผนการอะไรขึ้นในสมองหรือเปล่า” และมันจะสอดคล้องตามการคลี่คลายของประวัติศาสตร์หรือไม่ ทั้งหมดเหล่านี้ก็ของมันจะต้องพิสูจน์โดยความตั้งใจที่ เด็ดเดี่ยว เหลือเกินสำหรับเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ของสังคมไทยที่ทำให้ใครต่อใครเข็ดเขี้ยวมาากต่อมากแล้ว

^{๓๐} Engels, Letter to Joseph Bloch (1890) ใน Selsam and Martel (eds), Dynamics of Social Change (New York : International Publishers, 1973), หน้า ๒๐๔

^{๓๑} ผลงานทั้งหมดที่กล่าวถึง รวมถึงพิมพ์ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (บรรณาธิการ), วิวัฒนาการทุนนิยมไทย (กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ และกลุ่มเศรษฐศึกษา คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓)

^{๓๒} วิทยากร เชียงกุล, สุธี ประศาสน์เศรษฐ และสุชาย ตร์รัตน์, บรรษัทลงทุนข้ามชาติช่วยเหลือหรือช่วยเหยียด, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สนามหลวง, ๒๕๒๒)